

امکان‌سنجی توانمندسازی محله‌های اسکان غیررسمی
از طریق افزایش سرمایه اجتماعی در محله شیرآباد شهر زاهدان^۱
**Investigating the Feasibility of Empowering the
Informal Settlements Quarters by Increasing the
Social Capital in Shir-Abad Quarter of Zahedan**

Taiebeh Sargolzaee Javan¹, Zohreh Hadyani²

Introduction: One of the factors of unsustainable urban development, especially in developing countries, is informal settlements which are developing in the cities alongside the increase in population and due to growing urbanization. Informal settlements create many problems and disparities with regard to physical, economic and social aspects in metropolises. Therefore, this requires the adoption of special measures and strategies in urban planning. Proposed approaches to seek a remedy differ from omission and demolition to improvement and empowerment of these settlements. Therefore, over time and with the failure of past approaches to solve the problems of informal settlements, new empowerment approaches emphasize on strengthening the social capital and using this capital to mobilize four other types of capitals (human capital, natural capital, financial capital and physical capital). Thus, the

طیبه سرگلزایی جوان^{*}، زهره هادیانی^{**}
مقدمه: یکی از زمینه‌های ناپایداری توسعه شهری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه گونه‌های از سکونتگاه‌ها با مشکلات حاد و در حال گسترش فزاینده موسوم به اسکان غیررسمی، سکونتگاه‌های خودرو و فاقد مقررات نام‌برده که با رشد شهرنشینی شتابان ظاهر شده و به موازات افزایش جمعیت شهری در دنیا دامن‌گیر شهرها شده است و مشکلات و نابرابری‌های زیادی در ابعاد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و ... در کلان‌شهرها به همراه داشته است، لذا نیازمند تدابیر ویژه و راهکارهایی در برنامه‌ریزی‌های شهری است. راهکارهای ارائه شده برای چاره‌جویی، از حذف و تخریب تا بهسازی و توانمندسازی این سکونتگاه‌ها تنوع داشته است و در گذر زمان و با شکست رویکردهای پیشین نسبت به چاره‌جویی سکونتگاه‌های غیررسمی، در رویکردهای نوین توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، تأکید زیادی بر تقویت سرمایه اجتماعی و استفاده از این سرمایه برای بسیج

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد طیبه

سرگلزایی جوان می‌باشد

* کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان

** دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه

سیستان و بلوچستان (نویسنده مسئول)

<z.hadyani@gep.usb.ac.ir>

1. M.A in Geography and Urban Planning
2. Ph.D in Geography and Urban Planning,
<z.hadyani@gep.usb.ac.ir>

strategy of empowering has a special place in the informal settlements literature in the world.

Method: This study is descriptive-analytical and applicable. Through random sampling and Cochran's formula, 384 people 18 years old and above living in Shir-Abad quarter in Zahedan were chosen.

Findings: The indexes of participation (in environmental dimension), co-operation (in the physical, economic, social and environmental dimensions) and formal and informal networks (in the physical, social and environmental dimensions) were above average. The indexes of participation (in the physical and social dimensions), confidence (in the physical, economic, social and environmental dimensions) and formal and informal networks (in the economic dimension) were average and the index of participation (in economic dimension) was lower than average. Moreover, there was a significant correlation between all indicators and empowerment dimensions.

Discussion: The findings suggested that there is a two-way relationship between empowerment and social capital. Anything that causes social capital, also increases empowerment and

چهار نوع دیگر سرمایه (سرمایه انسانی، سرمایه طبیعی، سرمایه مالی و سرمایه فیزیکی) شده است. بنابراین راهبرد توانمندسازی امروزه در ادبیات ساماندهی اسکان غیررسمی در دنیا جایگاه بالایی دارد.

روش: روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و به لحاظ ماهیت کاربردی است. در این پژوهش جامعه آماری، شهروندان بالای ۱۸ سال در محله شیرآباد شهر زاهدان است که با روش نمونه‌برداری تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد.

یافته‌ها: شاخص مشارکت (در بعد زیست محیطی)، شاخص همکاری (در بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی)، شاخص شبکه‌های رسمی و غیررسمی (در بعد کالبدی، اجتماعی و زیست محیطی) در شرایط بالاتر از حد متوسط، شاخص مشارکت (در بعد کالبدی و اجتماعی)، شاخص اعتماد (در بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) و شاخص شبکه‌های رسمی و غیررسمی (در بعد اقتصادی) در حد متوسط و شاخص مشارکت (در بعد اقتصادی) پایین‌تر از حد متوسط قرار دارند. همچنین ارتباط معناداری بین تمام شاخصها و ابعاد توانمندسازی وجود دارد.

بحث: یافته‌ها حاکی از آن است که یک ارتباط دو سویه بین توانمندسازی و سرمایه اجتماعی وجود دارد و هر عاملی که سبب سرمایه اجتماعی شود، توانمندسازی را نیز افزایش می‌دهد و بالعکس. بنابراین

vice versa. Therefore, the conditions of Shir-Abad, as an example of urban margine neighborhoods, provide an opportunity to use strategy of empowerment through social capital.

KeyWords: empowerment, feasibility, informal settlements, Social capital

شرایط محله شیرآباد به‌عنوان یک نمونه از حاشیه‌های شهری ایران امکان استفاده از راهبرد توانمندسازی از طریق سرمایه اجتماعی را فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها: اسکان غیررسمی، امکان‌سنجی،

توانمندسازی، سرمایه اجتماعی

تاریخ دریافت: ۹۵/۲/۲۶

تاریخ پذیرش: ۹۵/۹/۱۰

مقدمه

شهرنشینی نوعی شیوه زندگی است که به همراه خود پدیده‌های مختلفی را برای زندگی بشر ایجاد کرده است؛ به عبارت دیگر نتایج و پیامدهای شهرنشینی ابعاد مثبت و منفی مختلفی داشته است. یکی از مسائلی که با زندگی شهری پیوند عمیقی دارد، پدیده‌ای با عنوان حاشیه‌نشینی شهری است که نمود فضایی روند شهری شدن فقر، به مثابه یک الگوی سکونت‌ی ویژه، بخش قابل توجهی از مردم عمدتاً کم‌درآمد را در خود اسکان داده‌اند (صراف‌ی و محمدی، ۱۳۸۴). از آنجا که مکان جغرافیایی بسیاری از محله‌های حاشیه‌نشین در شهرها با بروز معضلات شهری پیوند دارد بسیاری از مشکلات شهری را به این پدیده نسبت می‌دهند. با توجه به اینکه حاشیه‌نشینی شهری، یکی از بزرگ‌ترین معضلات شهری است؛ لذا تاکنون روشها و دیدگاههای مختلفی مانند خانه‌سازی، پاک‌سازی زاغه‌ها و آلودگها و گودهای مسکونی به منظور حل مسائل و مشکلات ناشی از حاشیه‌نشینی ارائه شده است که با شکست مواجه شده‌اند؛ بنابراین راهبرد توانمندسازی به منظور تقلیل نابرابریهای کالبدی، اقتصادی،